

AŞK ELBİSESİ YIRTIŁAN SÂLİĞİN YOLCULUĞU

Emre VURAL *

Özet

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin bütün insanlığa yönelik öğütlerini içeren Mesnevî-i Ma'nevî, derin mânâların sembolik bir dille anlatıldığı tasavvufî bir eserdir. Kur'ân ve sünnet ışığında insanlığı aydınlatmaya çalışan Mevlânâ, mezkûr eserinde sembolik bir dil kullandığı için yüzyıllar içinde Mesnevî'yi açıklamak için şârihler tarafından pek çok şerh yapılmıştır. Söz konusu Mesnevî gibi çok anlamlı ve çok derin bir yapıya sahip eser olunca, ne kadar söz söylenilirse söylensin yine de Mesnevî için söylenecek söz bitmeyecektir. Farklı açılardan yorumlanmaya müsait olan Mesnevî'nin yeni yorumlarla çağlar içinde edinmiş olduğu zenginliği, bugün için yapılacak yeni yorumlamalarla birlikte sonraki kuşaklara aktarılacaktır. Bu makalede Mesnevî'nin yirmi ikinci beyti incelenecektir. Çalışmada ilk olarak Mevlânâ'nın hayatı, Mesnevî-i Ma'nevî eseri ve bu eser hakkında yapılan şerh çalışmaları hakkında kısa bilgi verildikten sonra bugüne kadar Mesnevî'nin yirmi ikinci beyti üzerine yapılan şerhler hakkında bilgi verilecektir. Sonrasında ise mezkûr beyte tarafımızca yeni bir şerh denemesi yapılacaktır. Bu bağlamda özellikle aşk, libâs ve sâlik kavramlarından yola çıkarak söz konusu beyit, bütün yönleriyle yeniden yorumlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, şerh, aşk, câme.

THE JOURNEY OF THE SEEKER WITH A TORN GARMENT OF LOVE

Abstract

The Masnavî-i Ma'nevî of Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, which contains his counsels addressed to all humankind, is a Sufi work in which profound meanings are conveyed through a symbolic language. Seeking to illuminate humanity in the light of the Qur'ân and the Sunnah, Mevlânâ employed a symbolic style in this work; therefore, over the centuries, numerous commentaries (sharhs) have been written by scholars in order to elucidate the Masnavî. Given that it is a text possessing a profoundly multilayered and polysemous structure, no matter how much is said about it, there will always remain more to be expressed. The richness that the Mesnevî has acquired through diverse interpretations across the centuries will continue to be transmitted to future generations through new readings and commentaries. This article will examine the twenty-second couplet of the Masnavî. The study will first provide brief information about Mevlânâ's life, the Masnavî-i Ma'nevî itself, and the tradition of commentaries written on it, followed by an overview of the interpretations that have been produced concerning the twenty-second couplet thus far. Subsequently, an attempt will be made to offer a new commentary on the aforementioned couplet. In this context, drawing particularly upon the concepts of love, garment, and the seeker (sâlik), the couplet will be reinterpreted in its various dimensions.

Key words: Mevlânâ, Masnavî, commentaries, love, garment.

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü,
e-posta: emre.vural@amasya.edu.tr ORCID: 0000-0002-4870-6200

1.Giriş

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö.1273)'nin Farsça olarak yazılan ve altı ciltten oluşan büyük eseri *Mesnevî*, yaklaşık olarak 25.700 beyitten meydana gelmektedir. Klasik doğu edebiyatında iki mısradan oluşan nazım şeklinin de adı olan *Mesnevî*, Mevlânâ'nın eserinde hem şekil hem de mânâ açısından kendisini gösterir. Şekil yönünden ikili beyitlerle yazılan *Mesnevî*, mânâ açısından ise ilâhî isimlerin şehâdet âlemindeki bütün varlıklara çift çift veya ikili zıtlar hâlinde zuhur etmesi sebebiyle Mevlânâ tarafından *Mesnevî* olarak adlandırılmıştır. Farklı rivayetlerden elde edilen bilgiler ışığında *Mesnevî*'nin ilk cildinin 1258-1261 yılları arasında yazılmaya başlanarak 1263 veya 1264 yılları arasında tamamlandığı söylenebilir. Diğer beş cilt ise ara verilmeden bu tarihlerden sonra telif edilmiştir. *Mesnevî*'nin yazımının yaklaşık sekiz-on yıl sürdüğü ve 1268 tarihinde tamamlandığı söylenebilir. Kur'ân ve sünnet ışığında vücûd ve vücûdun zuhûr mertebelerini ve insan-ı kâmil olma yolunda Hakk'a giden mertebeleri açıklayan bir eser olan *Mesnevî*, görünüşte şiir olarak görünse de tamamıyla tevhidin sırrı, Kur'ân ve hadisin tefsiri ve hakikatlerin özüdür (Ceyhan, 2004, s.325-328).

Mesnevî'nin tamamında birliği (vahdet-i vücûd) insanlığa anlatma gayretinde olan Mevlânâ'ya göre, görünüşlerde ayrılıklar olsa da asıl olan birliktir. Kötülük olmadan iyiliğin, küfür olmadan da dinin olamayacağını belirten Mevlânâ'ya göre iyiliği de kötülüğü de yaratan birdir (Öngören, 2004, s.445-446). İnsanlığa verdiği mesajlar ile toplumun her kesimini her hâliyle İslâm dinine davet eden Mevlânâ, bu yönüyle oldukça takdir edilmiş, onun eserleri çağlar boyunca insanlığın başucu kaynaklarından olmuştur.

Mevlânâ'nın ölümünden kısa bir süre sonra *Mesnevî*, Mevlevîliğin kurumsallaşması ve yeni mevlevîhânelerin ortaya çıkmasına bağlı olarak tanınırlığını ve şöhretini Hindistan'dan Balkanlar'a uzanan geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Bu etkinin bir sonucu olarak da *Mesnevî*, dünya üzerinde değişik dillere çevrilmiş ve daha iyi anlaşılabilmesi için de çeşitli şârihler tarafından şerh edilmiştir. Başta Osmanlı, İran ve Hindistan coğrafyası olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde büyük ehemmiyet gösterilen *Mesnevî*'nin başlı başına bir kütüphane oluşturacak derecede çevirisi ve şerhi bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Sûdî (ö.1596), Şem'î (ö.1602-1603), İsmail Rûsûhî Dede Ankaravî (ö.1631), Sarı Abdullah (ö.1660), Bursalı İsmail Hakkı (ö.1725), Abidin Paşa (ö.1906)'nın şerhleri dikkat çeker. Cumhuriyet döneminde ise Ahmed Avni Konuk (ö.1938), Tahirü'l-Mevlevî (ö.1951) ve Abdülbaki Gölpınarlı (ö.1982) gibi isimler başarılı şerhlere imza atmışlardır. Veled İzbudak ise *Mesnevî*'nin günümüz Türkçesiyle ilk çevirisini gerçekleştirmiştir. Şefik Can, *Mesnevî*'yi konularına göre tasnif ederek bir *Mesnevî* çevirisi ortaya koyarken Adnan Karaismailoğlu ve Mehmet Kanar gibi isimler de *Mesnevî*'nin çevirisine katkıda bulunmuşlardır (Örs ve Kırlangıç, 2015, s. 23). Doğu dünyasında kaleme alınan ve bir güneş gibi bütün

dünyayı aydınlatan *Mesnevî* İngilizceye tam olarak Fransızca, Almanca, İspanyolca, İtalyanca, Rusça, Japonca, Felemenkçe ve Lehçe gibi dillere de seçmeler hâlinde tercüme edilmiştir. Ülkelerin çeşitliliği ve bulundukları coğrafyalar göz önüne alındığında *Mesnevî*'nin sahip olduğu haklı şöret bir kez daha gözler önüne serilmektedir (Çelik, 2002, s. 89).

Klasik edebiyatta *Mesnevî* üzerine yapılan şerhler incelendiğinde farklı yöntemlerin kullanıldığı görülür. Şârihler, bazen *Mesnevî*'nin manzûm ve mensûr şerhlerini yaparken bazen de *Mesnevî*'nin ya tamamını ya da belli bir bölümünü şerh etmişlerdir. *Mesnevî* üzerine yapılan şerhler hususunda şöyle bir tasnif yapılabilir: 1-*Mesnevî*'nin tamamına yapılan şerhler. 2-*Mesnevî*'nin bir kısmına yapılan şerhler. 3-*Mesnevî*'den intihap yoluyla yapılan şerhler. Şem'î Şem'ullâh (ö.1602-3), İsmail Rûsûhî-i Ankaravî (ö.1631-1632), Muhammed Murâd Mollâ (ö.1848), Ahmed Avni Konuk (1868-1938), Tahirü'l-Mevlevî (ö.1951) ve Abdülbâki Gölpınarlı (ö.1983) tarafından yapılan şerhler; *Mesnevî*'nin tamamına yapılan şerhlerdir. Mu'înüddîn b. Mustafa (ö. XV. yy.), Aydınlı Dede Ömer Rûşenî (ö.1486-87), İsmail Rûsûhî-i Ankaravî, Ağazâde Mehmed Efendi (ö.1652-1653), Bağdâdî Abdülazîz Âsım (ö.XIX. yy.), Rızâeddîn Remzî (ö. XX. yy. başları), Ebussuûd El-Kayserî (ö. XVI. yy.), Bosnalı Sûdî Efendi (ö.1595), Hacı İlyaszâde Ömer (ö.1625), Abdülmecîd-i Sivâsî (ö.1639), Pîr Muhammed Efendi (ö. XVII. yy.), Sarı Abdullah Efendi (ö.1661), Dervîş Muhammed Şifâyî (ö. 1673), Seyyid Mehmed Ali (ö.1794-1795), Tâlibî Hasan Efendi (ö.1717-8), İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725), Âbidin Paşa (ö. 1906), Kenan Rifâî (ö.1950), İbrahim Aczi kendi (ö.1965), Ziya Avşar ve H.Hüseyin Top tarafından yapılan şerhler; *Mesnevî*'nin bir kısmına yapılan şerhlerdir. İbrahim Bey (XIX. yy.), İbrahim Cevrî (ö.1654), Adnî Receb Dede (ö.1683), İsmail Rûsûhî-i Ankaravî, Abdülmecîd-i Sivâsî, Hacı Pîrî (ö. 1587/88 veya 1640), Sabûhî Ahmed Dede (ö.1647), Dâmâd-ı Gelenbevî (ö. XIX. yy.), Muhammed Es'ad Dede (ö. 1911), Fazlullâh Rahîmî (ö. 1924), M. Muhlis Koner (ö.1957), Orhan Kuntman (ö.2007), M. Fatih Çıtlak, Mehmet Demirci, Abdullâh-ı Bosnavî (ö. 1644), İbrahim Cevrî (ö.1654), Mehmed İlmî Dede (ö. 1611), Ali Dervîş (ö. XIX. yy.), Meknî Efendi (ö. XVII. yy.) ve Şeyh Gâlib (ö. 1799) in şerhleri; *Mesnevî*'den intihap yoluyla yapılan şerhlerdir (Özdemir, 2016b, s. 467-493).

Biz ise bu çalışmamızda *Mesnevî*'nin yirmi ikinci beytini, tarihî süreç içinde yapılan şerhlerin ışığında yeni bakış açılarıyla tekrardan şerh etmeye çalışacağız.

2.Mesnevî'nin Yirmi İkinci Beyti Üzerine Yapılan Şerhler

Her kirâ câme zi ışkî çâk şüd

Û zi hırs u ‘ayb kullî pâk şüd

“Aşkla üstü başı yırtılan bir can,

Arınır, hırs ve cümle kusurlardan” (Avşar, 2017, s. 25)

Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî*’nin 22.beytinin çevirisini şu şekilde verir: “Her kimin libâsı bir aşktan yırtıldı ise, o hırsan ve ayıptan tamâmiyle temiz oldu.” (Konuk, 2011, s.90). Hırsan ve ayıptan temizlenmek, seyr ü sülûk yolculuğunda her mürşidin geçmesi gereken unsurlardan bazılarıdır. Konuk’a göre tâliblerin Hak yolundaki sülûkları iki şekilde olur. Birincisi nefsi kötü sıfatlardan ve rezilliklerden temizleyerek Allah’a yaklaşmaktır. Diğer ise sâliğin aşka müptela olmasıyla bütün rezilliklerden ve nefsânîyyesinin noksanlıklarından sıyrılmasıdır (Konuk, 2011, s. 90).

İsmail Hakkı Bursevî de aşk tesiriyle yırtılıp parçalanan libâsı şerhin merkezine alarak açıklamasını yapar. Ona göre âşığın sadece libâsı yırtılmamıştır. Elbisenin yırtılıp parçalanması gibi âşığın varlığı da parçalanmıştır. Varlığı parçalanan âşık, sadece hırsan değil iç yolculuk sırasında Allah’a ulaşmasına engel olacak iç kusurlardan, kötülenmiş ahlaktan, kötü sıfat ve rezil hâllerden de kurtulmuş olur. Nefsin kötülüğü emreden şeytani özelliklerinden halas olan âşık, bu hâliyle ince ve latif bir hâlde bulunmaktadır (Ak, 2007, s.72).

Ahmed Avni Konuk ve İsmail Hakkı Bursevî’nin libâs (elbise) olarak niteledikleri kıyafeti, Hüseyin Top, hevâ ve heves gömleği olarak görür. Hüseyin Top’a göre nefsânî arzularından temizlenmenin, hırsdan ve tamahdan kurtulmanın tek yolu Allah’tan uzaklaşmaya sebep olan bu unsurların tamamını gönülden söküp atmak ve bunların yerine ilâhî aşkın tohumlarını ekmektir. İlâhî aşk, sâliğin gönlünü rahmet suyuyla yıkayıp temizleyerek sâliğin can aynasından ilâhî sırları bütün güzelliğiyle aksettirmeye başlar (Top, 2011, s. 63).

Derviş Muhammed Şifâyî ise *Mesnevî*’nin 22.beytinde geçen câme ifadesini kaftan olarak görerek yine diğer şârihlerde olduğu gibi beyti, nefsin kötü arzularından sıyrılması bağlamında açıklamaya çalışmıştır. Şifâyî’ye göre her kimin kaftanı aşktan çâk olsa yahut aşka nispeten çâk olsa o kimse, hırsan ve ayıptan tamamen temizlenip ilâhî âşıkların hizmetine girerek onların tesiriyle âşıkların zümresine dahil olur ve hâmlıktan kurtulur (Özdemir, 2016a, s.91).

O Mevlevî (Dr. Orhan Derviş Kuntman), beytin şerhinde bir noktada diğer şârihlerden oldukça farklı bir konumda bulunmaktadır. O Mevlevî’ye göre insanların (seyr ü sülûk yolunda olan sâliklerin) benlik elbiselerinden ve

hırslarından kurtulmaları için Allah aşkını kendilerine öğretecek bir mürşid gereklidir. Mürşidi olmadan yola çıkacak olan sâlik, yarı yolda kalacak ve seyr ü sülûk yolculuğunu asla tamamlayamayacaktır. Zira insanların büyük çoğunluğu hayatları boyunca Allah yolunda gittiklerini zanneder ancak farklı yolda giderler, Hakk'ı sevdiklerini zanneder ancak kendilerini severler, nefsi yendiklerini sanırlar ancak nefisleri onları yener. İnsanların bu yolculuk esnasında yoldan şaşmamaları için onlara, aşkı öğreten bir mürşid gereklidir. Ancak bu mürşid sayesinde hırslarından ve kirlerinden arınarak benlik elbiselerini parçalayabilir ve ancak bu sayede nefislerini yenebilirler (O Mevlevî, 1972, s. 33).

Tahirü'l-Mevlevî'ye göre Mevlânâ, bu beytinde bir soruya cevap vermektedir. Mevlânâ bu beytinde hırsın ve aç gözlülüğün fenâlığını bildirmektedir. Ancak bu kötü özelliklerden ve bunlara benzer ahlakî ayıplardan kurtulmak için ne yapmalıdır sorusunun cevabını da yine bu beyitte vermektedir. Bunun cevabı ise kâinatı baştan aşağı kuşatan bir unsur olan aşktır. Tahirü'l-Mevlevî'ye göre aşk, sâliğin yakasını tutup kendine doğru çekmeye başlayınca onu bir elbise gibi sarıp sarmalayan bütün nefsanî özelliklerin tamamı sıyrılıp çıkar (Tahirü'l-Mevlevî, 1975, s. 78).

Ebussuûd El-Kayserî ise hırstan ve ayıptan temizlenmiş kişiyi altına, bu insanın aşk vasıtasıyla kurtulduğu bütün ayıplarını sadece benzeterek sembolik bir şerh yapmayı tercih etmiştir. Nefsinin bütün arzularından arınan sâlik, Hakk'a ulaşmasını engelleyen bütün unsurlardan da kurtulur (Koçoğlu, 2014, s. 79).

Hacı Pîrî ise yirmi ikinci beytin şerhini, Hakk'a ulaşmak üzerinden gerçekleştirmiştir. Ona göre vahdet-i vücûd anlayışıyla Hakk'a ulaşma çabası içinde olan sâliklerin gidebileceği binlerce yol bulunmaktadır. Her yolun ayrı bir zorluğu, ayrı bir ödülü bulunmaktadır. Hakk'a ulaşma noktasında en kısa yol ise aşk yoludur. Aşk yolunu kendisine mihmendar olarak seçen sâlikler, Hakk'a en kısa yoldan ulaşabilmektedirler. Zira aşk yolunda üstünü başını yırtan sâlikler, kendilerini Allah'tan uzaklaştıran bütün kötü unsurlardan en kısa yoldan kurtulmaktadırlar (Er, 2018, s. 76-77).

3.Aşk Elbisesinin Yırılmasıyla Yol Alan Sâlik

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, temelde bütün insanlara yönelik mesajlar içerse de özelde seyr ü sülûk yolunda ilerleyen sâlikler için bir irşad kitabıdır (Ceyhan, 2004, s. 326). Vahdet-i vücûd anlayışında Hakk'a ulaşmaya çalışan sâlikler, bu yolculukları sırasında maddi ve manevi olarak pek çok sınava tabi tutulurlar. Karşılaştıkları zorluklar neticesinde derecelerini yükselten sâliklerin en zor sınavlarının başında ise nefis terbiyesi gelir.

Ruh, can, hayat gibi anlamlara gelen nefis kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de ruh anlamının yanında zat ve öz varlık mânâlarında da kullanılmıştır. Kötülüğü emreden nefse karşı insan, Allah'a karşı sorumlu tutulmuştur (Uludağ, 2006, s.527).

Yûsuf sûresi 52. âyetinde “Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.” (Diyanet, 2025) ibaresi geçmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, nefsin insanlara kötülüğü emreden bir boyutu bulunmaktadır. Bu türden nefse tasavvuf ıstılâhâtında nefs-i emmâre adı verilir. Nefs-i emmâre öyle bir şeydir ki insanın bedenine meyleder. İnsana bütün lezzetlere ve şehvetlere yönelmesini emreder. Kalbi, bayağılık yönüne çeker. Bütün şerhlerin ve kötülüklerin kaynağıdır (Vural, 2025, s. 181).

Pek çok mutasavvıf tarafından ele alınan bir konu olan nefis, kötü huyların ve süflî arzuların oluşmasına sebebiyet verir. Tasavvuf tarihine bakıldığında ilk âbid ve zâhidlerden başlamak kaydıyla bütün mutasavvıfların Allah’a ulaşmaları noktasında en büyük engel olarak karşılarında duran unsur nefistir. Yenilmesi ve aşılması gereken bir unsur olan nefis, mutasavvıflara göre insanın putudur. Kendini beğenen, kendine tapan, kendine hayran olan, bencil, şımarık ve kibirli olan bu nefis putu Hak yolunda kırılmalıdır. Sâlik ancak nefsine karşı galip geldiğinde Hakk’a ulaşabilir (Uludağ, 2006, s. 527-528).

Mevlânâ, *Mesnevî*’nin yirmi ikinci beytinde aşkla üstü başı yırtılan canın hırstan, ayıptan ve cümle kusurlardan arınacağından bahsetmektedir. Beyitte geçen hırs ve ayıp ifadeleriyle Mevlânâ, hem nefsi hem de seyr ü sülûk yolculuğunu akıllara getirmektedir. Seyr ü sülûk yolculuğundaki sâlik; nefsin terbiye etmeli, hırstan ve ayıptan arınmalıdır. Tasavvufî eserlerde daha çok zühd ve kanaatin zıddı olarak para ve mal düşkünlüğü olarak ifade edilen hırs, insan hayatına maddi ve manevi anlamda oldukça zarar verir. *İhyâ’ü ‘ulûmî’ d-dîn*’de hırs ve tamahkârlık konusunun işlendiği bölümde Gazâlî; hırsın insanı kötü ahlaka ve yanlış tutumlara yönlendireceğini belirtmiş, hırsın zillet olarak görülmesi gerektiğini bildirmiştir (Çağırıcı, 1998, s. 383).

Sâlihi dünya hayatına bağlayan, aşırı isteğe ve doyumsuzluğa sebebiyet veren hırs, elbette ki Hakk’a ulaşma yolculuğu olan seyr ü sülûk yolunda kurtulması gereken kusurlardan birisidir. Vahdet-i vücûd anlayışı çerçevesinde tevhîd (birliği) önemseyen sâlikler için hırs, aynı zamanda kesreti çokluğu da nitelemektedir. Dünya hayatı içinde arzulanan maddi zevkler, sınırsızdır. Elde edilecek olan her maddi zevk, yeni bir maddi zevke kapı aralayacağından dolayı İslam ahlakına yön veren bütün mutasavvıflar hırsı kötü bir unsur olarak görmüş ve bu minvalde sâliklere öğüt vermişlerdir.

Dünya hayatına meyleden insanlarda pek çok kötü özellik zuhur eder. Bu kötü özelliklerin en başında ise kibir gelmektedir. Kibir ise Allah’ın kullarında görmek istemediği bir mizahtır. Kibre kapılan insan, böbürlenme duygusu içinde diğer insanlara tepeden bakar, onların ayıplarını görerek onları diğer insanlarla mukayese eder. Hırsın sonucunda ortaya çıkan bu kibir duygusu da Mevlânâ’nın belirttiği

‘cümle kusurlardan’ birisidir. Mutasavvıflar, sâliklere tavsiyelerde bulunurken onlara ayıptan kaçınmaları gerektiği telkininde de bulunurlar. Ayıp ise genellikle iki şekilde ele alınır. Birincisi başkalarının ayıplarını görmekten çekinmek. Ki Hucurât sûresi 12. âyette “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Tabii ki bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” (Diyanet, 2025) ifadesiyle ayıpları araştırmak ve onları ortaya çıkarmak kesinlikle yasaklanmıştır. Ayıbın hoş karşılanmadığı ikinci durum ise kibir, riyâ, haset gibi kötü özelliklerin tasavvufta ayıp olarak görülmesidir. Seyr ü sülûk yolculuğunda olan sâlik; ayıp olarak vasıflandırılan mezkûr özelliklerinden uzak durmalı, aynı zamanda da başkalarının ayıplarını görmekten kaçınmalıdır.

Mevlânâ, *Mesnevî*’sindeki mezkûr beytinde giysi, aba (Kanar, 2016, s. 505) anlamlarına gelen câme ifadesini kullanmıştır. Tasavvufî metinlerde giysi yerine ise daha çok libâs ifadesi kullanılır. Mevlânâ’nın bu beytinde libâs yerine câme ifadesini kullanması hem aruzla hem de mânâ ile ilgili bir durumdur. Beytin anlam dünyasına bakıldığında ‘câme’ olarak anlatılan, mutasavvıf şairlerin şiirlerinde sıklıkla imge olarak kullandığı ‘libâs’tır. Libâs kelimesi Arapça bir kelime olup giymek anlamına gelen lûbs kelimesinden türetilmiştir. Tasavvufî bir ıstılah olarak lûbs ifadesi ise rûhânî hakikatleri giymiş olan maddi sûrettir. Ayrıca lûbs, Hakk’a dair hakikatlere insan sûretlerini giydirmek anlamında da kullanılmıştır (Erginli, Karslı vd., 2006, s.593). İsmail Hakkı Bursevî ise libâsı tarikat-şariat bağlamında açıklayarak yeri ve zamanı geldiğinde sâliğin mecâzî libâsları çıkartması gerektiğini belirtmiştir:

“İnsan tabiatının zıddı şeriattır ve onun ayıplanacak bazı çirkin fiilleri vardır. Bu nedenle tabiatın libâsı şeriattır; yani onun ahkâmıyla amel etmektir. Nefsin zıddı ise tarikattır. Onun da kibir, öfke, hased vb. çirkin sıfatları vardır. Nefsin libâsı da tarikattır; yani âdâbı ile edeplenmek ve öngördüğü vasıtalar ile mücâhede etmektir. Öte yandan tabiat libâsı zâhiredir; çünkü mâsiyet, mülk ve şehâdet âlemine bağlı olan bedenle ilgilidir. Nefsin libâsı ise bâtındadır; çünkü zikredilen sıfatlar gizlidir ve başlangıç noktası her kötülük ve fesâdın kaynağı olan bâtinî nefisdir. Kişi bütün mertebelerde mecâzî libâsları çıkarttıktan sonra hakîkî libâsı giymiş ve örtünmüş olur. Böyle olunca da meliklerin giymediği elbiseleri giymiş, yoksulluk ve sülûk ehlinin libâslarından da müstağni kalmış olur.” (Muslu, 2005, s. 342).

Mevlânâ’nın mezkûr beytine bakıldığında ise câme olarak ifade edilen libâs; giydirilmemiş, çıkarılmamıştır. Bu câme, simgesel olarak sâliğin seyr ü sülûk yolunda üzerinde bulunan nefsanî özelliklerin tamamına karşılık gelmektedir. Nefsanî arzular, bu yolculukta yer almamalıdır. Zira bu arzular, sâliği Hakk’tan

uzaklaştıracak gibi Hak yolunda yanlış işlere meyletmesine sebebiyet verebilir. Mevlânâ'nın sözünü ettiği bu câme, İsmail Hakkı Bursevî'nin de temas ettiği üzere mecâzî bir libâstır. Sâlik nefsanî arzularıyla kuşatılan bu libâsı çıkardıktan sonra Hak yolunda gerçek elbiseyi giymiş olur. Bu elbise ise dünya üzerindeki bütün elbiselerden daha kıymetlidir. Çünkü söz konusu edilen bu elbise vasıtasıyla sâlik Hak yolunda mertebe kaydetmiş olur.

Sâliğin elbisesinin aşk ile yırtmasının perde arkasında da farklı anlam dünyaları bulunmaktadır. Tasavvuf edebiyatının tamamında kuşatıcı yönüyle mutasavvıfları sarıp sarmalayan ve onları Hakk'a ulaştırmak noktasında bir aracı olan aşk, sâlikde türlü hâllere sebebiyet veren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Sâlik için Allah'a ulaşmanın pek çok yolu vardır ancak bunlar içinden aşk yolunu seçenler, Allah'a en kısa yoldan ulaşırlar (Er, 2018, s. 76-77). Aşk yolunu seçerek bu yolda ilerleyen sâliğin aşk ile üstünü başını yırtması ise oldukça olağan bir durumdur. Çünkü aşk; etkileyciliği, cezbesi ve yakıcılığıyla sâlik üzerinde şiddetli tesirlere sahiptir. Allah yolundaki sâlik, aşkı deneyimleyince aşkın vermiş olduğu cezbeye üstünü başını yırtar. Yırtmış olduğu kıyafetlerin hepsi ise mecazen nefsanî arzulardan oluşan kusurlardır.

Metaforik olan yırtılma eylemi, akıllara Hz. Yûsuf kıssasını da getirmektedir. Hz. Yûsuf'un nefsanî arzulara karşı koyuşunu ve Hakk'a olan bağlılığını göstermek adına aşk elbisesinin yırtılması, nefs-i emmârenin cazibesine kapılmamanın bir sembolüdür. Seyr ü sülûk yolculuğunda olan sâlik de tıpkı Hz. Yûsuf gibi Hakk'a kavuşmasını engel olacak her türlü zevkten sıyrılarak hakikat elbisesini giymeye talip olmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi için de aşk elbisesi yırtılmalıdır.

4. Sonuç

Sahip olduğu zengin anlam dünyası sebebiyle yazıldığı dönemden itibaren üzerinde düşünülen ve sürekli olarak yeni sözler söylenen *Mesnevî-i Ma'nevî* için yeni sözler söylemek her zaman için mümkündür. *Mesnevî* üzerine tarihî süreçte yapılan şerhler ve sonrasında yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde Mevlânâ'nın eşsiz eseri bizlere bu fırsatı vermektedir. Bu amaçla oluşturduğumuz çalışmamızda daha önceden *Mesnevî*'nin yirmi ikinci beyti üzerine yapılmış çalışmalar ele alınarak şârihlerin ortaya koyduğu fikirler incelenmiştir. Şârihlerin mezkûr beyit üzerinde vardıkları ortak sonuç, beytin seyr ü sülûk yolculuğunu ele aldığıdır. Bu yolculuk sırasında sâlik, kendisini Hakk'tan uzaklaştıracak bütün unsurlardan kurtulmalıdır. Hırs, kibir, riya, aşırı istek, doyumsuzluk gibi seyr ü sülûk yolunda istenmeyen bütün nefsanî arzular, Mevlânâ'nın ifadesiyle aşkla çıkarılıp atılmalıdır. Ancak o zaman sâlik gerçek anlamda Hakk'a ulaşabilir. Tarihî süreçte yapılan şerhler incelendiğinde mezkûr beyti en sarîh şekilde açıklayan isimler Tahirü'l-Mevlevî ve Hacı Pîrî'dir. Tahirü'l-Mevlevî, sâliğin aşkı deneyimlediği anda üzerinde bulunan nefsanî arzulardan kurtulduğunu belirtir. Hacı Pîrî ise Hakk'a giden yollar içinde en

kestirme yolun aşk olduğunu belirtir. Bu bağlamda aşkla üstünü başını yırtan sâlikler, kendilerini Allah'a ulaşmalarını engelleyen bütün kötü huylardan arındırmış olurlar.

Mevlânâ *Mesnevî*'nin yirmi ikinci beytinde hırs ve ayıplardan kurtulmak ifadesini kullanır. Seyr ü sülûk yolculuğunda ayıp istenmeyen bir durumdur. Ayıp olan hem başkalarının aybını görmek hem de nefsanî özelliklere sahip olmaktır. Hucurât sûresi 12. âyetinde Allah, başkalarının ayıplarını ortaya çıkarmayı hoş görmemiştir. Dolayısıyla bu beyitte mezkûr âyeti akla getirmek gerekir. Hırs ve ayıptan kurtulmaya çalışan sâliğin üzerindeki elbiseyi yırtması durumu ise aşk ile açıklanabilir. Çok yönlü ve çok boyutlu bir his olan aşk, sahip olduğu özellikleri vasıtasıyla sâlik üzerinde derin tesirlere sahiptir. Aşkı deneyimleyen sâlik, aşkın üzerindeki tesiriyle üstünü başını yırtar. Yırtılanlar üst baş olarak görünse de aslında nefsanî arzulardır. Mevlânâ gibi aşkı merkeze alan bir mutasavvıfın sâliğin üstünü başını aşkla yırttırması da tesadüfî değildir. Aşk ile Allah için yol alan sâlik, yeri geldiğinde aşk ile de üstünü başını yırtmalıdır.

Kaynakça

- Ak, S. (2007). İsmail Hakkı Bursevî Mesnevî'nin Ruhu. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Avşar, Z. (2017). Mesnevi I. Cilt. Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Ceyhan, S. (2004). Mesnevî. İslam Ansiklopedisi içinde (C.29, s. 325-334). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/29/C29009532.pdf>, Erişim tarihi: [05.10.2025]
- Çelik, İ. (2002). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 19, 71-93.
- Çağırıcı, M. (1998). Hırs. İslam Ansiklopedisi içinde (C.17, s. 383-384). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Diyanet, (2025). Kur'ân-ı Kerîm. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf>, Erişim tarihi: [05.10.2025]
- Er, E.Y. (2018). Hacı Pîrî İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (1-50 Varak) (İnceleme-Metin). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erginli, Z., Karşlı, İ., vd. (2006). Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü (Editör: Zafer Erginli). İstanbul: Kalem Yayınevi.

- Kanar, M. (2016). Büyük Farsça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Say Yayınları.
- Koçoğlu, T. (2014). Nakşî Şeyhi Ebussûd El-Kayserî Şerh-i Mesnevî. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Konuk, A. A. (2011). Mesnevî-i Şerîf Şerhi (Cilt 1). (Yay. Haz: Selçuk Eraydın ve Mustafa Tahralı). İstanbul: Kitabevi
- Muslu, R. (2005). İsmail Hakkı Bursevî'ye Göre 'Libâs' Kavramı, Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayî Sempozyumu (20-22 Mayıs 2005), s. 339-355.
- O Mevlevî (1972). Mesnevî (Birinci Kitap). İstanbul: Yörük Matbaası
- Öngören, S. (2004). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. İslam Ansiklopedisi içinde (C.29, s.441-448). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlana-celaleddin-i-rumi> Erişim tarihi: [05.10.2025]
- Örs, D. ve Kırlangıç, H. (2015). Mesnevî-i Ma'nevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. http://ekitap.yek.gov.tr/Uploads/ProductsFiles/_55.%20Mesnevi%20Şerif. Erişim tarihi: [05.10.2025]
- Özdemir, M. (2016a). Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi Eş-şerhu'l-Kitâbi'l-Mesneviyyi'l-Muhtasar. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Özdemir, M. (2016b). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/20 Fall, s. 461-502.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınları.
- Top, H. (2011). Mesnevî-i Mânevî Şerhi (Cilt 1). İstanbul: Rûmî Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). Nefis. İslam Ansiklopedisi içinde (C.32, s.526-529). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nefis> Erişim tarihi: [05.10.2025]
- Vural, E. (2025). Istılâhât-ı Meşâyih Hasan Hâlid el-Mevlevî. Ankara: Sonçağ Akademi.